

dubte, aquests resums seran de gran utilitat per a aquells lectors poc avesats a la història antiga de la península Ibèrica, malgrat que no hagin estat escrits per un especialista. Al mateix temps, destaquen pel seu tractament jurídic fenòmens com els pactes de *deditio* o les reformes flàvies en l'estatut de les comunitats hispàniques. Sens dubte, però, la part més interessant del llibre és la que analitza amb tot detall la legislació i el dret de la Hispània visigòtica. Diem això perquè sobtadament el llibre tracta el tema més directament del que havia fet fins aleshores, i tal vegada deixant de banda el to divulgatiu, la qüestió dels codis legals d'època tardoromana i la seva continuïtat i canvi en el període visigòtic gràcies a influències diverses. El tractament en cada capítol de les qüestions estrictament jurídiques (com la relació

entre el dret romà i el dret no romà reflectit en l'anàlisi dels diferents codis legals —el Breviari o la *Lex Visigothorum*— té una relació directa amb diverses problemàtiques històriques, com l'origen i el caràcter de la monarquia visigòtica o la seva conversió al catolicisme, partint d'uns esquemes romans, germànics i catòlics. Aquesta voluntat interdisciplinària que plana en tota la monografia, malgrat les lògiques mancances d'un llibre adreçat prioritàriament als estudiants universitaris, ajuda a entendre en conjunt el primer període de la història del dret a Hispània.

Toni Naco

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana

AINAUD I DE LASARTE, J.; MUNDÓ, A.M.; VILA-GRAU, J.; ESCUDERO I RIBOT, M.A.; CAÑELLAS, S.; VILA I DELCLÒS, A. 1997.

Els vitralls de la catedral de Barcelona i del monestir de Pedralbes.

Corpus Vitrearum Medii Aevi. Espanya, 9- Catalunya, 4.

Fotografies de R. Roca i Junyent.

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Àmbit Serveis Editorials. 394 p.

Tots els qui hem tingut el privilegi de conèixer personalment el Dr. Joan Ainaud i de Lasarte som testimonis directes de la seva erudició extraordinària dins un ampli ventall de temes i d'èpoques. Però aquests coneixements augmentaven quan l'objecte d'estudi era Catalunya, sota qualsevol aspecte, i, més encara, si es tractava de la seva història de l'art medieval, matèria que podria passar com l'especialització d'un savi que sabia franquejar amb tota llibertat les tènues fronteres del coneixement humà. La rica bibliografia de Joan Ainaud, que pot consultar-se en el darrer número de *Miscel·lània litúrgica*, publicació, dit sigui de passada, excel·lent de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, quedava culminada amb la direcció del *Corpus Vitrearum Cataloniae*, del qual sortiren tres volums en vida del seu iniciador i director, i ara acaba

d'aparèixer-ne un de pòstum dedicat a vitralls de Barcelona.

Tal com explica en el pròleg el Dr. Anscari M. Mundó, que, per expressa voluntat del Dr. Ainaud, l'ha succeït en la direcció del projecte, l'origen d'aquesta empresa sorgí en el Congrés Internacional d'Història de l'Art celebrat a Amsterdam el 1952. Dos anys després la Unió Acadèmica Internacional el féu seu i l'Institut d'Estudis Catalans l'assumí tot seguit. La particular situació històrica que visqué Catalunya aquells anys, però, impossibilità l'inici del treball fins al 1979. Després hom treballà amb diligència, com ho proven els volums apareguts el 1985 (Santa Maria del Mar), el 1987 (Catedral de Girona) i el 1992 (Catedral de Tarragona i monestir de Santes Creus), i ara el de la catedral de Barcelona, del monestir de Pedralbes i del monestir de Sant Cugat.

En aquest darrer volum encara hom ha estat a temps de recollir una breu presentació del propi Ainaud, on hom explica i agraxa la part de feina que ha correspost a cada un dels col·laboradors. Ve a continuació la introducció deguda a Joan Ainaud i a M. Asumpta Escudero, on se'ns explica que les primeres notícies sobre vitralls de les finestres de la catedral de Barcelona remunten a època romànica amb un esment de l'any 1072 que fa referència a la venda d'unes terres per 160 mancosos d'or destinats a l'obra dels vitralls de les finestres de la façana septentrional de la catedral. D'època romànica sembla també un petit fragment de vidre trobat el 1995 vora l'actual capella de Santa Bàrbara en fer-hi les obres per a la instal·lació d'un ascensor. L'època gòtica — la central del llibre — hi és, naturalment, més ben testimoniada, per bé que les pèrdues del segle XV «han estat molt greus» i les del segle XVI «han estat totals».

També hom dóna notícies diverses sobre els vitralls d'altres edificis religiosos de Barcelona, com els de l'església de Santa Maria del Pi, de Santa Caterina, i del convent de Santa Maria i Sant Jaume de Jonqueres. Pel que fa als edificis de caràcter profà (Palau de la Generalitat, Casa de la Caritat i cases particulars), hom remet al cinquè volum d'aquesta col·lecció.

En tot aquest capítol hom fa detallades anàlisis iconogràfiques i hom dóna datacions molt precises recolzades sovint en les fonts arxivístiques exhumades, tot i que en alguna hom hauria volgut una transcripció no tan ràpida. Vegeu, per exemple, les notes 44 i 45 de la pàgina 28 amb algunes distraccions.

Ve després un apartat amb el títol «Les vidrieres gòtiques de la seu de Barcelona. Estat de la qüestió. Comentari a la documentació. Regests», de Sílvia Cañellas, que s'obre amb una il·lustrativa planta que dibuixa la situació de les vidrieres segons la documentació de l'època. L'estat de la qüestió és ràpid i esquemàtic, però suficient; les transcripcions, correctes i basades sobretot, però no exclusivament, en la sèrie de Llibres

de l'Obra, van del 5 de juny de 1072 al 5 de juny de 1577.

Tot i que no fa referència directa a la catedral de Barcelona, potser també hauria valgut la pena de recollir en aquest aplec l'esment que hom fa al vidre en la lleuda de Barcelona de *circa* 1150, publicada per Jaume Sobrequés i Sebastià Riera dins la *Miscel·lània Aramon i Serra*, IV, Barcelona 1984, p. 329-346 i, més en concret, p. 340, on hom llegeix:

Primum mercator qui exit de Yspania donat denarios XL unum de qualicumque auere aportat, et si intrat illuc de Barchinona cum sua mercada assecurat ut in Barchinonam aplicet et redeat; quod nisi fecerit, debet dare denarios XL unum et passaticum de qualibetcumque auers illuc portet precium auri. Et hoc totum est domini, excepto blanco et piscis et clede et anizon et *uidre* et classe et ferri et papiro, hec datur denarios XX unum et denarios XL unum, qui ibi ponitur ad iniuriam et peccatum. Capit Berengarius uigesimum et potestas quadragesimum.

És a dir, que el mercader que portava vidre d'Espanya a Barcelona havia de pagar 21 diners i 41 diners més en concepte de multa.

Joan Vila-Grau i Antoni Vila són els encarregats d'elaborar el «Catàleg», els quals ens donen de primer les sigles emprades i un codi de trames destinat a fer comprensible al lector l'estat de conservació dels vidres. Les descripcions són sempre molt detallades i permeten al lector de gaudir encara més de les esplèndides fotografies dels vitralls degudes a Ramon Roca i Junyent. L'esquema que hom segueix en la descripció és el següent: composició, ornamentació, conservació, iconografia, i tècnica, color i estil. Llàstima, però, que hom no hagi reservat un apartat per a la cronologia, si més no, per recordar-nos el que hom ha dit al respecte a la introducció general!

Segueix després el «Catàleg del monestir de Pedralbes», també degut a Joan Vila-Grau i a Antoni Vila. En ell, després d'un

comentari general, els autors aprofiten l'avinentesa per matisar el que ells mateixos havien dit dels vitralls de Girona, en els quals veien similituds amb els de Pedralbes. Ara, però, observen un arcaisme i una expressivitat més gran en els vitralls de Pedralbes que no pas en els de Girona. Per la resta el sistema de descripció és el mateix i la precisió de detalls i d'anàlisi, idèntica. Aquí també els esquemes de trames, perfectes, i les fotografies, insuperables, permeten de fer-se una idea absoluta de l'estat de conservació dels vitralls i de gaudir-ne fins al més petit detall, guiats tothora per les explicacions completes i precises que les precedeixen.

Els mateixos catalogadors descriuen a continuació els vitralls del monestir de Sant Cugat del Vallès.

L'últim capítol, dedicat a il·lustracions complementàries, és degut a Joan Vila-Grau i a Anscari M. Mundó. Es tracta de peces disperses o de fotografies antigues de vitralls

perduts, de la catedral de Barcelona i de Santa Maria del Pi, amb l'únic exemple del fragment de vitrall de possible època romànica. Un glossari, utilíssim (però necessitat potser de més coherència interna. Per què definir dues vegades «brusidor», una *sub voce*, l'altra en l'entrada «ferre de trencar vidre»? Per què explicar «corrosió» i no «capcer», «dosser» o «galze», per exemple?), elaborat per Joan Vila-Grau, i la bibliografia i un resum en castellà i francès tanquen, amb la taula, el llibre.

La lectura i visió d'aquest llibre, vertaderament magnífic en la forma i en el contingut, són captivadores; és un gaudi visual i estètic que hem d'agrair als directores de l'empresa, a tots els col·laboradors i a la institució que ha permès de fer-la realitat.

Jesús Alturo i Perucho

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana

JUEZ GÁLVEZ, Francisco Javier. 1997.

Blasii Kleiner Archivium tripartitum inclytæ provinciae Bulgariae.
Madrid: CSIC. Col. «Nueva Roma», 4, Madrid.

A través de la col·lecció «Nueva Roma» del CSIC, subtitulada *Monumenta Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensia*, vol. VII, el doctor Javier Juez nos ofereix un text que fins al moment havia permanenciat inèdit, lo qual sempre és un motiu de celebració. És la història de Bulgària del franciscà Blasius Kleiner, mort el 1785. Segun el pla de la obra, Kleiner pretendia abarcar en tres parts (*archivum tripartitum*) la història de los búlgars: en la primera atinge el període desde los orígenes hasta la toma de Constantinopla por los turcos (1453), fecha admitida habitualmente como el límite entre las edades media y moderna. Esta primera parte fue concluida por Kleiner en 1761. La segunda atinge a la cuestión de la función y establecimiento de la orden de los franciscanos en territorio búlgaro. La

tercera parte, que, como indica J. Juez, presumiblemente Kleiner no llegó a escribir, sería la continuación de la primera hasta la actualidad, es decir, el siglo XVIII. En el libro que reseñamos, J. Juez ofrece la edición crítica de la primera parte, es decir, los folios 1-207 del manuscrito original, actualmente conservado en dos volúmenes en la Biblioteca Franciscana de Buda. Esperamos que el autor continúe con la edición del resto de la obra.

Junto a la edición del texto de Kleiner, J. Juez ofrece su propia traducción en castellano, lo cual, por definición, amplía el acceso al texto de parte de lectores no especializados o no familiarizados con la lengua latina. El estudio de la introducción contiene información sobre la biografía y producción de Kleiner, así como la descripción